

Jens Lyster

Hymnologiske meddelelser

Nr 4

April 1972

1. årgang

Indhold:

Hvordan opstod de historiske fejl i salmebogen?
ved Anders Malling, s.2

Salmeregistranten præsenteres !
ved Tove Villarsen, s.5

Beklagelse - og lidt om de danske titelbladskirker
ved Jens Lyster, s.10

Møder og foredrag
Christian Thodberg om prædiken og salme
hos Grundtvig, s.16

Brevkasse, s.17

Vigtig meddelelse fra redaktionen, s.19

Organ for Salmehistorisk Selskab

Hvordan opstod de historiske fejl i salmebogen ?

ved pastor Anders Malling

Da salmebogskommissionen i 1946 trådte sammen, drøftede man naturligvis arbejdsmetoden og besluttede, at alle afgørelser blev truffet på plenarmøder efter en åben drøftelse, enten ved enstemmighed eller ved afstemning. Plenarmøderne skulde forberedes ved udarbejdelse af et kartotekskort for hver salme. Det skulde i et kortfattet kodesprog oplyse salmernes historie, deres optagelse i tidligere salmebøger og stille forslag om deres udelukkelse eller optagelse og i sidste tilfælde stille forslag om form og tekst. Endvidere skulde kortet indeholde forslag til salmens anbringelse i salmebogens forskellige afsnit og forslag til de historiske noter, som skulde trykkes under salmerne.

Disse kartotekskort skulde udarbejdes af to underudvalg, A og B, som skulde dele det forberedende arbejde og foretage en første drøftelse af salmen og foretage en indstilling. Derefter blev kortene mangfoldiggjort af bispekontoret i Roskilde. Biskop Rosendal var formand for kommissionen. Kortene blev udsendt til alle medlemmer og tjente som forberedelse til drøftelsen og beslutningen på plenarmøderne. Hvis det viste sig, at en sag, en salmeindstilling, ikke var moden til en beslutning, kunde den gaa videre til underudvalg C, som bestod af de medlemmer, der ikke var i A eller B.

De to underudvalg A og B skulde repræsentere en vis ekspertise og tillige en vis repræsentation for de kirkelige retninger. De bestod hver af 3 medlemmer. A bestod af N.O.Jensen, Niels Møller og Malling, B af C.Brinkkjær, Uffe Hansen og Westergaard-Jacobsen. Udvalgene fordelte arbejdet på den måde, at A tog alle salmer, som begyndte med A, og B tog salmerne med B. Da der er flere A-salmer end B-salmer, (se det alfabetiske register!) var B færdig før A, og udvalg B gik videre til bogstav D. Men da dette er et meget stort bogstav, var udvalg B ikke færdigt med det, før udvalg A hoppede videre til bogstav E og F, og saadan blev de to udvalg ved at hoppe forbi hinanden, til alfabetet var færdigt.

I besiddelse af alle disse kartotekskort vil det være muligt for mig at placere ansvaret for fejlene i de historiske oplysninger under salmerne, nemlig hos mig selv for de salmer, som underudvalg A har behandlet, fordi jeg har skrevet alle kortene for A. I underudvalg B blev arbejdet med kortene fordelt mellem Brinkkjær og Uffe Hansen, saa der ligger ansvaret mindre klart. Men det tjener ikke noget formaal at finde de skyldige, fordi baade "eksperterne" i udvalg A og B og "den sunde fornuft" (i udvalg C) tilsammen udgjorde plenarmødet, som besluttede og godkendte.

Noget andet er, at tiden var knap, og man skyndede paa os, og diskussionen i plenarmødet drejede sig mere om optagelse eller ikke optagelse og om tekstens form, og mindre, ja næsten aldrig om de historiske oplysninger. Det er dog af det foregaaende klart, at noterne under salmerne skyldes tre forskellige medlemmer, som ikke har faaet ensrettet deres metoder. Det var vel egentlig blot et fælles princip, at man noterede salmens tilblivelses-aar, og hvis man ikke kendte dette da den første offentliggørelse. Altsaa staar der 1765 under salmerne fra Svanesangen, skønt Brorson døde 1764. En enkelt undtagelse derfra maa skyldes en særlig aabenbaring.

Naar man nu satte forfatternavne og aarstal under salmerne, behøvede man kun to registre, nemlig om salmevalg og om forfatterne. Det var en fejl. KH havde et register over salmernes optagelse i tidligere salmebøger. Og den gamle nordslesvigske salmebog havde et hjælperegister til registeret med betydningsfulde aarstal. Hvis der f.eks. stod 1740, betød det, at salmen først fremkom i Pontoppidans salmebog. Værdien af disse registre er ikke blevet erstattet af oplysningerne under salmerne.

Da prøvesalmebogens indhold var fastlagt, blev de to nødvendige registre udarbejdet. For at undgaa et ensidigt forslag til salmevalg blev Uffe Hansen og Malling sat til at udarbejde salmevalgsregistret. Det blev gjort grundigt og med imødekommenhed fra begge sider. Men det burde have haft en indledende bemærkning om, at man ikke burde rette sig efter det, for saa vilde salmevalget blive for stort for den enkelte menighed. Meningen med registret er at fremdrage de flest mulige salmer og fordele dem paa kirkeaaaret til præsternes frie overvejelser. Og hindre et alt for ensidigt valg af præstens yndlingssalmer.

Carl Brinkkjær fik den opgave at skrive de biografiske oplysninger om salmernes forfattere, fordi han havde adgang til P. Severinsens arkiv. Det gjorde han i første omgang meget kortfattet og skematisk

("Dansk præst", "tysk præst"), og man bad ham derfor om at gøre oplysningerne noget fyldigere. Naturligvis har alle kommissionens medlemmer gennemset og for saa vidt godkendt disse oplysninger. Om nogen indgaaende prøvelse af enkelthederne var der ikke tale paa grund af hastværket med arbejdets afslutning.

Da jeg i de følgende aar 1953-60 sluttede arbejdet paa "Dansk salmehistorie" I-V, opdagede jeg mange fejl baade under salmerne og i registret. Men naar jeg blot gjorde mig umage for at være nøjagtigt i salmehistorien, ansaa jeg det ikke for min opgave at notere salmebogens fejl systematisk. Det gjorde derimod pastor H. Dahn, salmebogskommissionens omhyggelige sekretær. Ved systematisk læsning af salmehistorien noterede han de fundne fejl, og han har ikke forsømt at opmuntre Vajsenhuset (salmebogens udgiver) til at tage sagen op. Han har ogsaa gennem aarene opfordret mig til samarbejde derom, og et saadant har vi nu haft i januar dette aar, hvorefter han vil forelægge vor fælles korrekturliste i Præsteforeningens Blad. Meget velkomment griber prof. N.K. Andersen ind i denne sag med sin systematiske gennemgang af reformati-onstidens salmer og paapeger manglen paa konsekvens og system i oplysningerne. Vi maa haabe, at der vil opstaa et saadant røre, at der nu sker noget.

A.M.

Vi kan oplyse, at Helge Dahn den 17.marts i Præsteforeningens Blad side 161-63 i en artikel "Rettelser i salmebogen" har fremlagt den ovennævnte korrekturliste. Den omfatter foruden 3 fejl i teksterne og nogleretskrivningsfejl omkring 100 rettelser til de historiske oplysninger under de enkelte salmer. Disse medfører igen, at forfatterlisten bag i salmebogen undergår forandringer. Nogle navne udgår helt, og nye kommer til. Således er salmedigternes kreds nu udvidet med f.eks. en skånsk præstefrue, en bogbinder i Rønne, en bomuldsvæver, en byzantinsk nonne og en tysk soldat.

Red.

Salmeregistranten præsenteres!

af stud.theol. Tove Villarsen.

Dansk Salmeregistrant blev til på en meget tilfældig måde. I 1965 holdtes der under ledelse af professor Niels Knud Andersen en øvelse over pietismens salmedigtning, som afsluttedes med et salmehistorisk foredrag af pastor Malling, hvis livsværk, Dansk Salmehistorie I-V på dette tidspunkt var ved at være afsluttet. Fra universitetets side blev interesseret i at oprette en registrant, en grundlæggende registrering af den danske salmeskat fra den første reformationstid og så frem til Kingo. Man vidste ikke noget om, hvordan man skulle gå frem og vidste heller ikke, hvor lang tid noget sådant ville tage, men regnede med at det "nok ville tage et par år".

Registranten oprettedes 1967 under ledelse af pastor Malling og med et tilsynsråd, bestående af professorerne, dr.theol. Niels Knud Andersen, dr.phil. Billeskov Jansen og dr.phil. Arthur Arnholtz. Selve registreringerne udføres af studenter.

Arbejdet udføres på Institut for Dansk Kirkehistorie, men bevillingerne kommer fra Statens humanistiske Forskningsråd. For øjeblikket ligger de på ca. 60.000 årligt.

Formålet med Dansk Salmeregistrant er at registrere alle trykte danske salmer fra den tidlige reformationstid til og med år 1699 (fra Malmøsalmebogen 1529, vor første danske, eksisterende salmebog og så frem til Kingo), som forekommer i eksisterende bønnebøger, ligprædikener, større og mindre salmebøger og i de fuldkomne salmebøger.

Man skulle tro det var meget let at undersøge om et skrift indeholder salmer eller ej. Og det er det da også i de fleste tilfælde. Men man kan komme ud på overdrevet, hvor man tydeligt ser overgangen fra salme til alm. digt, og så må vi i Registranten tage stilling til, om dette nu skal med eller ej. En salme er nok en salme, men der findes ingen endegyldig definition på, hvad en salme i virkeligheden er. Her i Registranten har vi måttet lave vores egen definition og en salme er for os "et gudeligt eller åndeligt digt, der fremtræder strofisk eller

ustrofisk, og som lader sig synge".

Vor arbejdsmetode er først at registrere de store værker for derefter at tage stikveje ind til mindre salmesamlinger. Vi går således ikke kronologisk frem. Lad os tage et eksempel i det 17. årh.'s salmebestand. Først er vi standset ved visse hovedværker som Vdkaarne Psalmer 1620, Aandelig Vandkilde (fra 1620-) og Brandenburgisk Bønebog 1645, indtil hovedvejen blev markeret af Moltke-Cassubes fuldkomne salmebøger (1654-1685). Herfra er vi gået ud til mindre skrifter, hvorfra de nye salmer strømmer ind på hovedvejen, f.eks. Rosenkrantz' "Hør Danske Mand", 1631, Ofvids "Aandens Glæde", 1648 og "Lammens Sang", 1656, Pontoppidans "Sjælens opløftelse", 1672, Svegnings "Aurora", 1668, Brunsmands "Aandelig Sjunge=Lyst", 1676 og "Den Sjungende Himmel=Lyst", 1687 og Dorthe Engelbretsdatters "Sjælens Sang=Offer" (1680-81).

Finder vi i et skrift salmer, aftaler vi indbyrdes, hvad vi skal kalde dette skrift ved registreringen, hvis der ikke allerede er tradition for, at skriftet i gangse hymnologiske opslagsværker går under en bestemt titel, for så anvender vi naturligvis denne. Ved tildeling af signatur er det en regel, at forfatteren, for så vidt en sådan overhovedet er nævnt, står anført først i signaturen, herefter skriftets titel og evt. år (f.eks. "Svegning, Aurora, 1668").

Når dette er gjort skrives et signaturkort (gult). Signaturkortet skal udover forfatterens navn (hvis dette findes) indeholde oplysning om det registrerede skrifts fulde titel, trykkested og udgivelsesår. Hvor udgivelsesåret ikke fremgår af titelbladet, kan man måske finde det andetsteds, f.eks. i en evt. fortale eller i en kolofon.

Signaturkortet opdeles i venstre og højre side. Venstre side skal indeholde en nøjagtig afskrift af kildens titelblad, idet man overalt følger den originale ortografi og linjeinddeling. I nogle tilfælde er i stedet herfor opklæbet et fotografi af titelbladet. Evt. kolofon anføres også her.

På signaturkortets højre side anføres først korte bibliografiske oplysninger (henvisninger til Laurits Nielsens Dansk Bibliografi, Bibliotheca Danica samt, hvor forfattere er anført, til Ehrencron-Müllers forfatterleksikon), herunder speciallitteratur om skriftet. Dernæst yderligere oplysninger om skriftets indhold, dedikation(er) og datering af forord. Endelig noteres hvor det registrerede eksemplar af skriftet findes.

På kilder med op til 50 salmer anvender vi, for så vidt der ikke er

plads til at anføre alle kildens salmer på signaturkortet, et registerkort (gult), hvis plads i kartoteket er lige bag signaturkortet.

Herefter foretages selve registreringen af salmeforekomster. En salmes første forekomst i Salmeregistranten kaldes grundkort (hvidt), alle senere forekomster salmekort (også hvide).

Salmens titel (dens førstelinje) normaliseres efter moderne retskrivning, men så lidt som muligt, fordi der er stor chance for at ødelægge metrikken, hvis der gøres vold mod førstelinjen. I tilfælde, hvor salmen er opført under en bestemt normaltitel i Mallings Salmehistorie, anvender vi denne titel. Grundkortet til "Herre Jesu Krist, min Frelser du est" står således anført under "Du Herre Krist", selvom salmen først "skifter navn" (førstelinje ændres) i forslaget til Roskilde-Konvent Psalmebog 1850.

Grund- og salmekort er ens opbygget:

Førstelinje (normaliseret)

1. Forfatter (resp. oversætter)	4-5 Overskrift og første strofe
(kildens retskrivning).
2. Forekomst	
a. Kildens signatur.	
b. Melodiangivelse	
c. Angivet bibeltekst	
3. Kildens øvrige oplysninger	

6. Oplysninger uden for kilden.

- Ad p.1. Her skrives forfatter-, bearbejder- eller oversætternavn, hvis det fremgår af kilden (f.eks. "D.M.L.", "Ofvid" eller "Peder Matthisen").
- Ad p.2.a. Her anføres skriftets signatur (som vi har fra signaturkortet) og sidetallet, på hvilket pågældende salme står.
- Ad p.2.b. Melodiangivelse skrives, hvis den står i kilden, med dennes originale ortografi. Forekommer noder, anføres "noder".
- Ad p.2.c. Bibelhenvisninger noteres også kun, hvis de fremgår af kilden og her anvendes ligeledes kildens ortografi. Hvor der i marginen i selve salmen findes skrifthenvisninger, skrives disse ikke op hver for sig, men man angiver blot "Bibelsteder i marginen".
- Ad p.3. Her noteres hvor mange strofer salmen består af eller om den

evt. er ustrofisk. Er salmen opført under en bestemt rubrik i skriftet anføres dette her (f.eks. "Paa Dend første Søndag i Advent" eller "Aandelige Psalmer/for Veyfarendis folck"). Ligeledes anføres det, hvis salmen danner et akrostikon (i.e. at begyndelsesbogstavet i hver strofe kan danne et navn, valgsprog eller lign).

Ad p.4-5.

Her afskrives salmens overskrift samt første strofe med kil-
dens ortografi.

Hvis den salme, man registrerer, forekommer tidligere i vo-
res Registrant, anføres blot salmens overskrift, og så skrives
i skarp parantes, om salmens ordlyd er identisk med Hans Tho-
missøns Psalmebog 1569 eller med en senere end Hans Thomissøns
Psalmebog 1569- registreret førsteforekomst. Det vil sige at
man ved registrering af senere forekomster altid må sammen-
ligne med "Th.1569" eller med en senere førsteforekomst. Evt.
afvigelser i første strofe noteres.

Ad p.6.

Under punkt 6 angives allerførst, hvis salmen tidligere er re-
gistreret, en henvisning til førsteforekomsten (salmens titel
+ i parantes det skrift, hvori salmen forekommer første gang,
f.eks "se: Du Herre Krist (Sthens Vandrebog, Skokloster)".
Er salmen en førsteforekomst, gives oplysninger om salmens
karakter, om den f.eks. er en alfabetsalme (salme, hvor før-
ste strofe indledes med bogstavet A, næste med B o.s.v.) el-
ler en dialogsalme (samtale mellem f.eks. Kristus og synder-
en).

Under punkt 6 angives desuden oplysninger om litteratur. Her
bruger vi de gængse hymnologiske opslagsværker: Wackernagel,
Brandt & Helweg, Skaar, Widding, Rynning og Mallings.
Endelig anføres her henvisninger til alle de øvrige kort, hvor
salmen skal stå:

familiekort (hvide)
melodikort (blå)
oversættelseskort (løde)
forfatterkort (gule).

På familiekortene skrives alle en salmes forekomster op. Dette sker
foreløbigt i den tilfældige rækkefølge, skrifterne registreres i, men skal
siden laves om, så forekomsterne står i den rigtige kronologiske orden.

Af familiekortet fremgår det tydeligt, om der findes varianter af sal-
men, f.eks. på familiekortet til "Som tørstige hjort monne skrige": 1. Som
hjorten efter fersker vand. 2. Som hjorten med tørst befangen. 3. Som en
hjort tørstig og bange. 4. Som hjorten skriger med stor iid, -på familie-
kortet til "Vor Gud han er så fast en borg": kun denne ene form.

Til salmer over alfabetsalmer, dialogsalmer, salmer over Fadervor og
Ti bud findes specielle familiekort.

Melodikort oprettes, når det af kilden fremgår, at salmen skal synges
på den og den melodi eller hvis der forekommer noder til salmen. Der kan
være én eller flere melodiangivelser. Det kan være til en eller flere andre

danske salmer, til en vise-melodi, man har brugt at synge salmen på eller det kan være melodihenvisning til latinske hymner, udenlandske salmer og viser. Ved nodeforekomster anføres på kortet først salmens titel, derefter kildens signatur og endelig i parentes "noder".

For Davidssalmernes vedkommende har vi oprettet et særligt kartotek med Lobwassers melodier (fra "Der Psalter dess Königlichen Propheten Davids"; Ambrosium Lobwasser., Leipzig 1573, firstemmig udsættelse, bearbejdet af Goudimel); disse forekommer første gang samlet på dansk grund i Willumssøns "Davids Psalter" (ca.1640).

Oversættelseskort oprettes i alle de tilfælde, hvor det direkte af kilden eller af vore hymnologiske opslagsværker fremgår, at salmen ikke er oprindelig dansk, men en oversættelse. Den originale salme stammer som regel fra Tyskland, Frankrig, Sverige eller det kan være en latinsk hymne, der er oversat. Kortet oprettes på den udenlandske titel, og de danske oversættelser opføres herefter.

For Davidssalmernes tekster har vi også oprettet et særligt kartotek. Vor nummerering følger her den masoretiske teksts, ikke Septuagintas.

Endelig oprettes forfatterkort, når en forfatteridentitet fremgår af kilden. En forfatter til en salme kan i kilden være anført blot med initialer, og så skrives kort på disse med kildens egen rækkefølge. Kan initialerne tydes, oprettes forfatterkort såvel på forfatterens navn som på initialerne (krydshenvisning). Er initialerne meget kendte, f.eks. D.M.L., er det tilstrækkeligt at skrive forfatterkort på det tydede navn (Luther, Martin) og så under forfatterens salmer at angive initialet i parentes.

Salmeregistranten, der iflg. de kloge hoveder kunne være færdig i løbet af et par år, kører på 5.år og vi er godt halvt færdige. For perioden 1600-1699 mangler vi ca. 250 skrifter (titler, taget fra samtlige Bibliotheca Danicas afsnit over theologiske discipliner). Arbejdet vil kunne gøres færdigt i løbet af ca. 2 1/2 år.

Dansk Salmeregistrant er tidligere blevet meget kort introduceret på internationalt plan af Jens Lyster: Hymnologische Forschung in Dänemark (Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie, 14.Band, 1969).

Hvor vi kan være behjælpelige med oplysninger fra Dansk Salmeregistrant, vil redaktionen gerne bistå læserne med at besvare evt. spørgsmål.

Beklagelse –

og lidt om de danske titelbladskirker.

ved redaktøren

I Hymnologiske Meddelelser nr.3 bragtes som illustration i professor dr.theol. Niels Knud Andersens artikel s.4 et billede af Den danske Salmebogs forside. I en del af oplaget findes under dette billede en meget beklagelig tekst: en opfordring til at ajourføre salmebogens forside ved at indføje også Sct.Olai, domkirken i Helsingør Stift. Den bedrevidende redaktør, der er ansvarlig for denne opfordring, burde have vidst bedre, men han fik ikke lov at dø i synden. Korrektionen kom prompte i et brev fra forstander dr.phil.Christian Thodberg, vedlagt et foto af den for længst ajourførte salmebogsforside med Helsingør Domkirke! Idet jeg takker forstander Thodberg for oplysningen og beklager fejlen, kan jeg meddele, at den redaktionelle vildledning blev fjernet i alle eksemplarer af nr.3, som endnu ikke var blevet afsendt med posten.

Sagen gav imidlertid anledning til lidt filosofieren over de domkirker i salmebogen. Det er jo ikke uden videre givet, at en autoriseret salmebog altid skal begynde med en præsentation af landets domkirker. Går man f.eks. til den svenske og norske salmebog, finder man således ikke skyggen af et spir. Hvordan er da denne katedraludstilling i Den danske Salmebog opstået, og hvem har æren herfor? Svaret er overraskende: domkirkerne er et personligt ønske fra vor afdøde konge, Frederik d. Niende!

Denne interessante oplysning er givet mig af forstander Sv. Skov Jensen, Det kgl. Vajsenhus' Forlag, som også kunne meddele, at gengivelsen af domkirkerne - forøvrigt også den i 1961 tilføjede Helsingør Domkirke - er blevet til i et samarbejde mellem tegneren Ib Andersen og professor Biilman-Petersen.

Hvorledes har det sig med oprindelsen til ideen om katedraler på titelbladet? For det er jo let at se, at Kong Frederiks ønske ikke blot er en grille, men udtryk for en pietetsfølelse overfor den forrige salmebogs titelblad og en vilje til at bevare kontinuiteten i salmebogens ydre fremtoning: de ni domkirker i Salmebog for Kirke og Hjem havde kongelig bevågenhed og kunne ikke ved overgangen til en ny salmebog forsvinde ubemærket eller upåtalte.

Hvor langt tilbage går egentlig den tradition, som kongen gik i brechen for? Min besvarelse af dette spørgsmål kan kun blive forsøgsvis, idet undersøgelsesmateriale er begrænset til de mig tilgængelige salmebøger. Andre hymnologers

salmebogssamlinger tillige med arkivstudier vil sikkert kunne supplere det følgende.

Man kunne tænke sig, at den danske tradition havde udenlandske forbilleder, men et sådant er jeg endnu ikke stødt på. Nærmeste udenlandske parallel har været Thüringer evangelisches Gesangbuch (udg. 1938), der på titelbladet har ikke en kirke, men Wartburg. Derimod er der inde i bogen adskillige kirker, samt en række portrætter af salmedigtere og -komponister. Der kunne også tænkes verdslige forbilleder til titelbladskirken. Således har Morsø Sangbog fra 1882 inden titelbladet billeder af forsamlingshuset og folkehøjskolen i Galtrup.

Første gang en domkirke vinder indpas på salmebogens titelblad synes at være i 1852, da Psalmebog udgivet af Roskilde-Præstekonvent præsenteres med et - for øvrigt ret uskønt - billede af Roskilde Domkirkes solbeskinne vestgavl, mens resten af kirken samt omliggende huse og haver henligger i tussmørke. Det er et lille stemningsbillede af idyllen omkring byens vartegn ved solnedgang.

Katedralen som forsidestof synes at have fænet. I alt fald er Sct. Knuds i Odense dukket op på titelbladet til Den forordnede Kirke=Psalmebog, da den trykkes i Odense 1854 (den fortsætter i Odense-tryk 1855 og 69, findes endnu ikke i 1853 og er forsvundet i 1885). Lokalpatriotismen har fundet en virkelig værdig udtryksform, og overfor udfordringen fra Roskilde har man straks svar på rede hånd. Så meget mere måtte Roskilde Domkirke virke som en udfordring som konventets salmebog under titlen Psalmebog til Kirke= og Huus=Andagt den 22. februar 1855 blev kongeligt autoriseret. I denne officielle salmebog er den intime skumringsidyl i domkirkekvartret ofret til fordel for en enkel frit-

*Kirke Odense
1862 uden Kirke*

Psalmebog,

udgivet

af

Roskilde-Præstekonvent.

Det er godt, at takke Herren, og at synge dit
Naam Psalter, du Høieste!

Ps. 92. 2.

Kjøbenhavn.

Hed G. H. Meigel.

1852.

Den forordnede

Kirke=Psalmebog,

til

Guds-Tjeneste paa Søndagene, Fe-
sterne, Bededagene, og til anden
gudelig Brug i Kirken og til Høus-
Andagt, af gamle aanderige Sange,

tilligemed

Collecter, Epistler og Evangelier. Lidses-
historien, Kirke- samt andre Bønner.

af

Lh. Ringo Dr.

forordn. Biskop i Aarh. Stift.

St. Knuds Kirke i Odense.

Odense 1854.

Kaas i den Nylste Boghandel.
Trykt i Job. Møllers Officin

Det er godt at takke Herren, og at synge
dit Navn Psalmer, du Høieste!

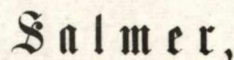
Bl. 92. 2.

Copenhagen.

Paa det kongl. Vaisenhusets Forlag.

Zagad hos Boekhandler Th. Lind, Graabroetorv Nr. 11.

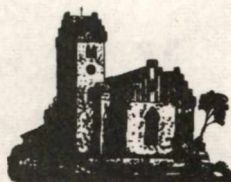
1879.

janlede af

D. Kerdam.

Зачепање и уклањање

Genite Ubaave

—2—

Կոմունի.

Vorlag of J. Gravenhorst's Boghandel

Zieht das Bröckr. Nagelbäum, Harnd

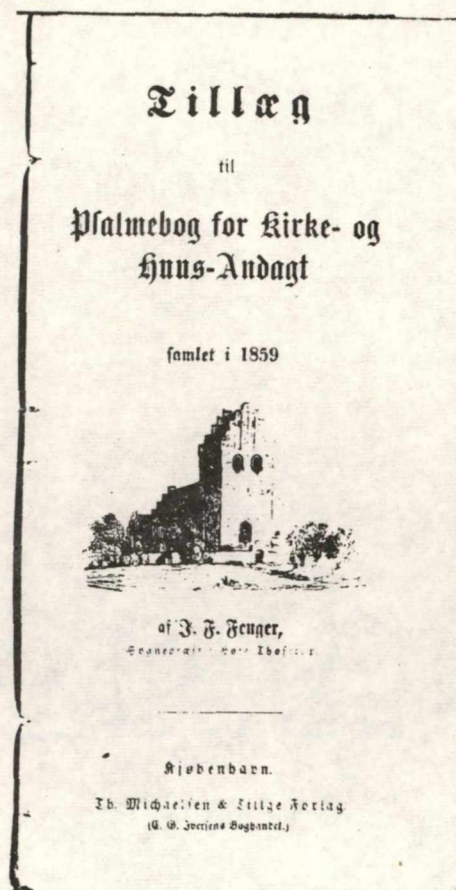
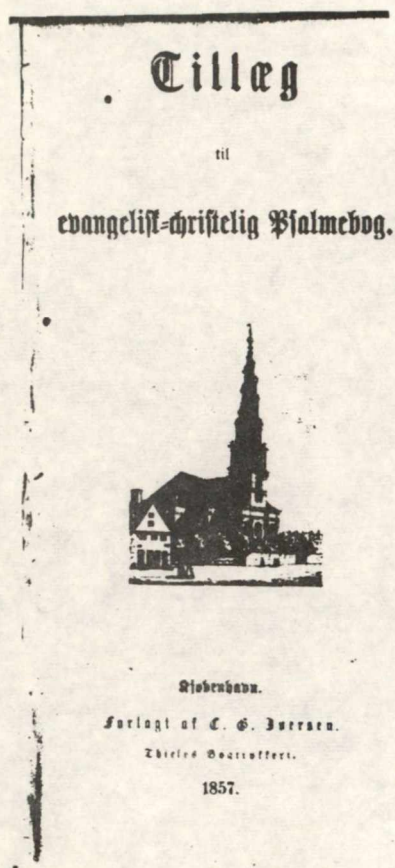
1985

godt at takke Herren, og at synge dit Navn Psalmer, du Høieste! (I den ældste mig tilgængelige udg. - Kbh 1856, lille format - står fejlagtigt "dit Navns Psalmer", hvilket dog rettes allerede samme år i en udgave af stort format).

Som sagt: domkirken har virket som en slags provokation eller måske snarere incitament for andre lokalbevidste menigheder, også selv om menigheden ingen katedral har ejet. I alt fald synes det næste eksempel på forsidekirke at være en landsbykirke, idet lyngbypræsten Peter Rørdam i 1856 samlede og udgav to tidligere tillæg til Ev.-chr.Psalmebog. Denne meget udbredte Lyngby-salmebog har i alt fald i sin 5. udgave 1885 et billede af sognekirken på titelbladet.

I 1857 udgav Peter Andreas Fenger, sognepræst ved Vor Frelzers i København, sit Tillæg til evangelisk=christelig Psalmebog, hvorved det snoede kirketårn på Christianshavn blev titelbladskirke til adskillige stadigt udvidede tillæg, sidst til den posthume, af Fr.Nielsen udgivne Fengers Salmebog 1880.

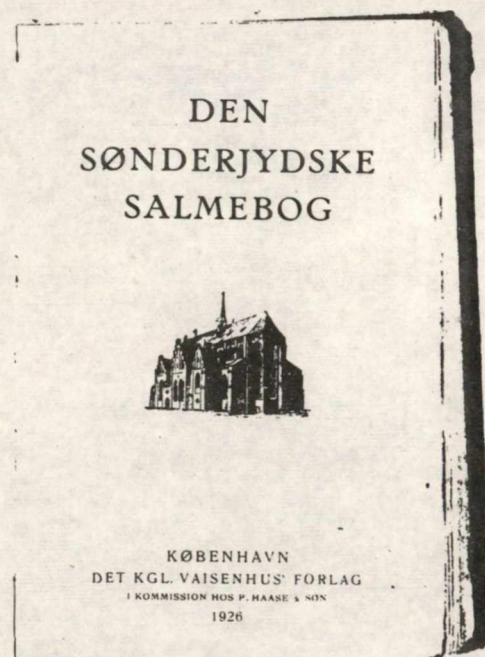
I 1859, to år efter storebroderen, kunne Joh.Ferdinand Fenger i Høje Taastrup forevige sin sognekirke i et Tillæg til Psalmebog for Kirke- og Huus-Andagt (Bemærk, at "den græske Fenger" undgår det lydligt uskønne, men formelt mere korrekte Tillæg til Psalmebog til...), så her er i det mindste ét eksempel på at Ferdinand ikke altid i salmebogssager var den hurtige, mens Peter (jfr. Mallings digterbiografier s.177) var den der kom bagefter og afløste den impulsive Ferdinand. Malling skildrer modsætningen mellem "Ferdinands solbeskin-nede aandslivlighed og lethed" og Peter Andreas' "stille strengthed" og hans "spartanske og noget klosterstrenge hjem". "Det er karakteristisk, at Ferdi-nand sang tenor og Peter bas"! I de to brødres salmebøger ser vi tydeligt for-

skellen på tenorens lyse og venlige landsbykirke og bassistens frelserkirke med de dybe skygger!!

Det er muligt, at man efterhånden er blevet træt af titelbladskirkerne. I alt fald kan man godt forestille sig, at de har givet anledning til en del misundelse i de stifter og menigheder, hvor der ikke har været kapacitet til selvstændige salmesamlinger. Det er således forståeligt nok, at man i den af københavns Konvent i 1881 nedsatte salmebogskomite ikke bare har kunnet overtage Roskilde Domkirke som titelbladskirke. Heller ikke gik det an at lade Vor Frelzers Kirke blive den nye salmebogs hovede, selv om der nok kunne anføres saglige grunde herfor: Fengers Salmebog blev nemlig i høj grad inspirerende for komiteens arbejde. Men den var og havde altid været et lokalt christianshavnerfænomen. Da komiteen i 1885 barslede med Salmebog for Kirke og Hjem, Et Forslag, var der da heller ingen kirker på titelbladet. I den derpå følgende salmebogsstrid, som P.G.Lindhardt har gjort rede for i Den danske Kirkes Historie bd.VII, s.270f og 295f, dukkede Roskilde Domkirke op i Nyt Tillæg til Psalmebog for Kirke- og Hus-Andagt, 1891 (autoriseret julen 1890). Komiteens svar herpå kom i 1892 med Tredie gennemsete Udgave af den nye salmebog, og den var fortsat uden billeder. Det samme gælder Psalmebog for Kirke og Hjem, Kbh 1898 (ekspl.Inst.f.dansk Kirkehist). Dette år må spørgsmålet om billedmateriale imidlertid have været drøftet, idet en Psalme=Bog for Kirke og Hjem (ekspl.Kgl.Bibl) samme år for første gang præsenterer de syv domkirker. Som en rest af fordums enevælde troner Roskilde nu som primus inter pares på hæ-

**) Begnet af
Hans Tegner*

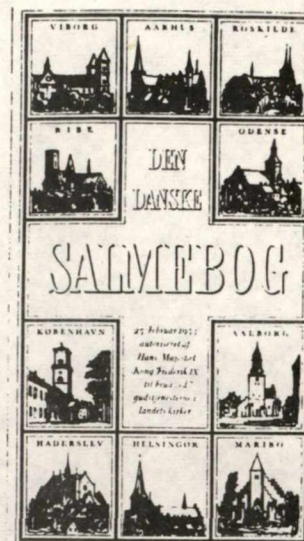
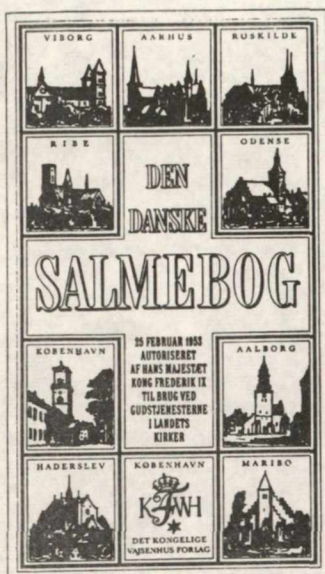

dørspladsen. Med denne forside autoriseres salmebogen den 18. februar 1899.

Genforeningen 1920 måtte før eller senere få følger for salmebogens forside, men først ved en anordning af 1. april 1923 oprettedes det nye Haderslev Stift. Samtidig blev Vor Frue gjort til domkirke i det nyafgrænsede Københavns Stift. Ændringen af salmebogens forside trak imidlertid ud. Måske har man ventet på det salmebogsudspil fra Sønderjylland, som omsider tog skikkelse i Den sønderjydske Salmebog, autoriseret ved kgl. Resolution af 12. dec. 1925. Her blev Haderslev Domkirke titelbladskirke.

Men hvornår skulle de to nye stifters tilkomst markeres i rigets salmebog? Mit undersøgelsesmateriale tillader mig kun at konstatere, at der i 1927 stadig kun figurerer 7 domkirker, men i en udg. 1932 er ændringen til 9 endelig fuldbrydet. Kan nogen yderligere præcisere tidspunktet for den nye forsides tilblivelse samt måske oplyse om kunstnerne bagved? Ikke blot er to nye domkirkers profiler tegnet, men de gamle er tegnet om, dog med pietet, idet de for størstedelen er set fra samme vinkel som tidligere. Viborg er drejet, så også sydsiden bliver synlig, og det er en gevinst. Spiret i Odense og Aalborg, der før var kappet af, kommer nu til sin ret. I Roskilde er der - naturligvis - siden sidst kommet endnu en tilbygning til, og Ribe har fået et spir. Mest er der ændret ved Aalborg. Der er byttet om på kirkernes indbyrdes placering efter det gode kristelige princip, at dem der så længe var nederst (Aarhus og Ribe)

x) Forstander Sv. Skov Jensen oplyser, at Alfred Larsen har tegnet de 9 domkirker

nu troner over alle de andre. Til trods for at de ni domkirker er blevet klemmt sammen på en meget lille plads, kan den nye forside sammenlignet med den gamle bestemt hente prisen hjem ved sin bedre disposition.

Som kuriositet kan nævnes, at da salmebogen i 1942 bliver udgivet for Den danske Kirke i London, må man nøjes med det gamle forsidebillede med de 7 kirker. Krigen har gjort det umuligt at få fremskaffet den nye kliche fra Danmark.

Da de forskellige salmebogsudvalg i 1940'erne fremkommer med deres forslag til ny salmebog, ser det ud til at titelbladskirkernes tid er omme. Hverken Det grundtvigske Salmebogsudvalgs eller Midtjydsk Salmekonvents forslag fra hhv. Odense 1944 og 1947 har billedstof, og samme resultat er også det officielt nedsatte udvalg kommet til i 1951. Undtagelsen er Det sønderjydske Forslag til Den danske Salmebog, 1943, der prætentivt har placeret Haderslev Domkirke på titelbladet. Har man virkelig i ramme alvor tænkt sig, at nu skulle Haderslevs domkirke - som førhen Roskildes - til at være det samlende symbol for dansk salmesang, eller er der andre forklaringer? Sønderjyderne fik i alt fald ikke deres domkirke igennem, og det var nær endt med det kongeligt nedsatte udvalgs forslagelse af alle domkirker, hvis ikke kirkens overhovede og rigets majestæt havde tilkendegivet sit personlige ønske om at se de gammelkendte domkirker i den nye salmebog.

Hermed er undersøgelsen nået frem til sit udgangspunkt, de 9 domkirker i Den danske Salmebog, som den 25. februar 1953 blev autoriseret af Hans majestæt Kong Frederik IX. Fra 1. januar 1961 var det nye Helsingør Stift en realitet, og allerede samme år føjedes den nye domkirke ind i salmebogens billedgalleri.

x) Signet af Ib Andersen. Opsætningen skyldes prof. Brilman-Petersen

Møder og foredrag

Påskelørdag d. 1. april er der i Danmarks Radio program 1 kl. 13¹⁵ en orientering ved Mogens Hansen og Per Jensen: "Vers og Viser om Vorherrejovist skrives der stadig påskesalmer!"

Onsdag d. 19 april afholder Salmehistorisk Selskab sin 3. mødeaften i forårssemesterets foredragsrække. Den foregår som sædvanlig kl 19³⁰ i Pastorseminariets lokaler i Helligåndshuset, Valkendorfsvej 23, 1. sal, København. Entré: 3 kr., incl. kaffe.

Onsdag d. 10 maj afholder Salmehistorisk Selskab sin 4. og sidste mødeaften i dette semester. Pastor Johannes Møllehave taler om "Religiøsitet i moderne beat". Samme sted og tid som ovenfor. Vi håber i næste nummer af HM at kunne bringe oplæg fra Møllehave.

OPLÆG TIL FOREDRAGET 19. april:

Principielle overvejelser om forholdet mellem prædiken og salme hos Grundtvig.

ved forstander, dr.phil. Christian Thodberg.

En tidligere undersøgelse har vist, at dåbsritualet er en model eller vision, hvis disposition og terminologi præger Grundtvigs salmer. En del af salmerne kan på den måde anskues som højdepunktet i en præciseringsproces. Deraf den markante forskel på prosa og poesi hos Grundtvig.

Hos en præst og salmedigter er det naturligt også at søge efter første fase af præciseringsprocessen i prædikenerne. Undersøgelsen vanskeliggøres af, at størstedelen af Grundtvigs prædikener - undertiden en del af de allerbedste - ikke er trykt, en tragisk omstændighed for Grundtvig-forskningen overhovedet.

For Grundtvigs vedkommende synes en foreløbig undersøgelse af forholdet mellem prædiken og salme at give overraskende resultater. I en række tilfælde kan man føre bestemte salmer tilbage til bestemte forlæg i prædikener eller grupper af prædikener. Det gælder en række salmer, der på denne måde må omdateres og undertiden også omtolkes.

Foruden denne direkte afhængighed kan påvises en mere indirekte. En indgå-

ende ord- og begrebsanalyse med udgangspunkt i prædikenerne kan forklare dunkle udtryk i salmerne på samme tid.

Undersøgelsen er kun i sin vorden og forudsætter et grundigt arbejde med prædikerne fra 1821 til slutningen af 50'erne.

Det understreges, at dette perspektiv naturligvis ikke har gyldighed for alle Grundtvigs salmer.

Brevkasse

Til "Hymnologiske Meddelelser".

I nogle sønderjydske haandskrevne Salmehæfter fra Slutningen af 18. Aarhundrede har jeg bl.a. truffet følgende Salmer, som jeg ikke kan finde i nogen mig tilgængelig trykt Kilde:

- 1) Her er i Verden ei Glæde skøn,
Maar vi det ret eragte,
At vi som Oliegrene Grøn
Vort Levned's Tid betragte.

Salmen har ialt 28 Vers. Det sidste lyder saaledes:

Gud Fader og Søn og den hellig Aand blid,
Siunger jeg blandt Engleskare,
være ære og tak til Evig tid
siunger jeg blandt Engleskare. Amen.

- 2) Aria.

Adam, glæd dig, see det slagtet Lam,
som paatog sig vores Synd og Skam,
Eer opstanden,
hand er Manden,
Eva, kom at kysse ham,
Eva, kom, Eva, kom,
Eva, kom og kysse ham.

Ialt 7 vers af herrnhutisk Tone. Sidste Vers lyder:

Hav tak, min Jesu, for din dyre Død,
Thi min Død du derved har gjort sød,
Der igiennem
ieg med dennem,
som dig troer, gaar fra ald Nød,
som dig troer, som dig troer,
som dig troer, gaaer fra ald Nød.

- 3) Er ieg ved Jesu Blod gienkiøbt
 Fra Synd, fra Død, fra Satans Rige,
 Ved Aand og vand gienfødt og Døbt,
 O Naade, Naade maae ieg sige,
 Den Naade mig og følge skal.
 Igiennem Verdens Ørk og Dødsens
 Skygges Dal.

Ialt 7 Vers paa Melodien "Nu Dagen fuldendet har". Sidste vers lyder:

O Gud, hvad har ieg meget smagt
 i Verden af dit Riges Gode,
 Den tid kand blive snart fuldbragt,
 At ieg det store kand formode,
 Saa und mig da blandt dine sted
 Og lad din Simeon Nu fare Hiem i fred.

- 4) Udi vore ungdoms dage
 Lad os tænke, Gud, paa dig,
 At vii gamle ey tør klage,
 Aarene ey behage mig,
 Lad os stedse leve saa,
 At vii dig Behage maa,
 Gud, som legemet gav og Kræfter.
 Voxer Sielen, voxer med?

Ialt 8 Vers paa Melodien "Komt mit mir in duncklen Schatten". Sidste Vers lyder:

Jeg [Jesus] har beilet effter dig [=Sjælen],
 før du beile kunde,
 Før dig lod ieg døde mig,
 Kom, see saar og vunder,
 Kys mig nu, som seier vandt,
 Her har du mit Kys til Pant,
 Hvor med andre sankes du,
 bliver, var og er endnu.

Kan nogen af Læserne hjælpe med at identificere disse Salmer eller blot en enkelt af dem, da skriv til:

Urban Schrøder,
 Sognepræst,
 Varnæs pr.
 6200 Aabenraa.
 Tlf.: 046 80128.

Da jeg i løbet af en månedstid skal levere en Literaturbericht zur Hymnologie für Dänemark 1970 - 1972 til Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie 1973, vil jeg være vort selskabs medlemmer meget taknemmelig, om man vil meddele mig, hvad der i årbøger, tidsskrifter, kronikker osv i denne periode er publiceret indenfor vort emne udover de nedenfor nævnte bøger og artikler. Listen skulle også gerne i sin endelige skikkelse omfatte kirkemusik og melodiproblemer etc. Derudover vil jeg, med henblik på en dansk hymnologisk bibliografi for det sidste årti her i HM være glad for henvisninger til publikationer, som jeg ikke selv i mine sidste årsberetninger (Jahrbuch 14. og 15. Band, 1969 og 1970) har været opmærksom på.

Joh.Simonsen: Thomas Kingo, hofpoet og salmedigter, 1970 - Anders Malling i Kirkehist.Saml 1970 - Dick Helander og Kaj Mogensen i Kirkehist.Saml 1971 - Hans Magle:Matthias Claudius i vers og prosa 1971 - P.Poulsen: I ro og mag 1970 - Festskrift til Arthur Arnholtz 1971 - Kirkens Verden 1970 (Harald Vilstrup, Chr.Thodberg) - L.L. Albertsen i Dansk teol.Tidsskr 1970 - Grundtvig Studier 1970 og 71 - Erik A.Nielsen i Dansk kirkesangs Årsskr 1971 - H.Bennike: Salmeordbog 1970 - K.L.Aastrup:kronik i Kr.Dagblad 18.4.1970 - N.Petersen i Præsteforeningens Blad 1970 - 20 Sange fra Christianskirkens børne- og ungdomsgudstjenester 1970 - Salmer (KFUM og K spejderne) 1971 - 21 nye salmer (Mogens Hansen og Per Jensen) 1971.

På forhånd tak, redaktøren.

V I G T I G M E D D E L E L S E F R A R E D A K T I O N E N

P.g.a. tidnød har vi ikke fået genoptrykt HM nr.1 og 2. Også nr.3 er nu sluppet op. Men vi skal ikke glemme dem, der mangler de første numre! De vil blive udsendt sammen med nr.5 i maj måned. Til den tid håber vi at have et overblik over, hvor mange abonnenter vi har fået.

Vi kan oplyse for dem, der endnu ikke har fået indbetalt årskontingent på 10 kr (den ringe pris for arbejdsfællesskab, medlemskab af Salmehistorisk Selskab og årsabonnement for 8 numre af Hymn. Meddelelser), at beløbet kan sendes på vedlagte girokort til vor nyoprettede girokonto 20 11 19 (adr: stud.theol. Tove Villarsen, Tartinisvej 12, 2.sal, 2450 København SV).

Bestyrelsen for Salmehistorisk Selskab består af : formand (og HM's redaktør) Kandidatstipendiat cand.theol. Jens Lyster, Mosevang 2, Herslev, 4000 Roskilde. Tlf (bedst om aftenen): (03) 40 25 68. - næstformand: Professor dr.theol. Niels Knud Andersen, Engvej 31, 2960 Rungsted Kyst. Tlf: (01) 86 37 72. Sekretær og kasserer: Stud.theol. Tove Villarsen, Tartinisvej 12, 2.sal, 2450 Kbh SV. Tlf: (01) 46 59 96.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion består af stud.theol. Susanne Fabritius de Tengnagel, stud.theol. Tove Villarsen, stud.mag. Birgitte Fabritius de Tengnagel, samt ansvarshavende redaktør, cand.theol. Jens Lyster (se formand for SS)